

Balestrand kommune

Kulturminneplan

Balestrand kommune

Belehaugane i Balestrand

Vedteken i kommunestyret 30.03.2017

INNHALD

1. Innleiing	3
1.1 Mandat og føremål	3
1.2 Medverknad	3
1.3 Definisjonar	3
2. Lover, planverk og støtteordningar	4
3. Kva har vore gjort ute i felten tidlegare	4
4. Balestrand si historie, utvikling og endring	5
4.1 Den fyrste tida	5
4.2 Nyare tid med endringar	6
4.3 Samferdsleendrigar	7
5. Grunngeving og kriterie	7
5.1 Kriterie for automatisk freding	7
5.2 Verdivurdering av nyare tids kulturminne...	7
5.3 Vernekategoriar	9
6. Freda bygningar	10
7. Bygningsmiljøet i Balestrand	10
7.1 Bygningar i gardsmiljøet	11
7.2 Kunstnarvillaer, futegardar og andre bustadhus	36
7.3 Hotell og pensjonat	51
7.4 Butikkar, landhandlar og kafear	54
7.5 Kyrkjer og bedehus	56
7.6 Ungdomshus	58
7.7 Skulehus	58
7.8 Målsetjing bygningsmiljø	59
7.9 Handlingsplan – tiltak bygningsmiljø	59
8. Fornminne i Balestrand	60
8.1 Dragsvik og Veganeset	61
8.2 Sværen	63
8.3 Bala	63
8.4 Målsnes	64
8.5 Målsetjing fornminne	65
8.6 Handlingsplan – tiltak fornminne	65
9. Vidare arbeid med planen	66
Kjelder og litteratur	66

Vedlegg:

Kart over grendene i kommunen.

KULTURMINNE- PLAN BALESTRAND

Foto: Askelund futegard frå ca. 1750. Freda.

1 INNLEIING

1.1 Mandat og føremål

Ut i frå at kulturminneområdet er stort og omfattande, vart det i planprogrammet fastsett at planen skulle avgrensast, og at ein skulle prioritere to hovudområde:

1. Bygningssmiljø
2. Fornminne

Viktige føremål med planarbeidet og kulturminneregistreringane skal vere:

1. auka kunnskap og medvit om kulturminneverdiane i kommunen
2. oversyn og verdisetting av viktige kulturminne, kulturmiljø og landskap
3. at dei nasjonale databasane Askeladden og Kulturminnesøk til ei kvar tid er oppdaterte
4. betre forvaltning av kulturminne blant anna gjennom bruk av plan- og bygningslova
5. at det vert utvikla eit godt samarbeid mellom ulike aktørar.
6. at samarbeidsmodellane med lokale kunnskapsmiljø er gode på lang sikt.

1.2 Medverknad

Ei styringsgruppe vart nedsett i 2013 med kommunalsjef oppvekst og kultur, kommunalsjef tekniske tenester og leiar i sogelaget som medlemmer. Einskildpersonar har også medverka til kulturminneplanarbeidet ved deltaking på samlingar, kurs og ved registrering.

1.3 Definisjonar

Kulturminne –

alle spor etter menneska sine liv og virke i det fysiske miljøet. Omgrepet omfattar også stader det knytter seg historiske hendingar, tru eller tradisjon til.

Automatisk freda kulturminne –

er freda direkte etter lov om kulturminne.

Kulturminne som er automatisk freda er: faste kulturminne frå før 1537, samiske faste kulturminne eldre enn 100 år, ståande byggverk med erklært opphav frå perioden 1537-1649 og faste og lause kulturminne på Svalbard frå før 1946.

Faste kulturminne –

er kulturminne som er jord- eller stadfaste. Arkeologiske funn inngår som delar av eit fast kulturminne så lenge dei ligg i jord.

Lause kulturminne –

kulturminne som kan flyttast.

Immateriell kulturarv –

praksis, framstillingar, uttrykk, kunnskap og ferdigheiter. Er knytt til det me ikkje kan ta på ved eit kulturminne. Dette gjeld til dømes tru, tradisjonar, segn og hendingar.

SEFRAK –

Nemninga vert brukt om bygningar som vart registrert i regi av SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminne) i åra 1975-1995. Registreringane omfattar i prinsippet alle bygningar som er bygde før 1900. Det einaste kriteriet for registrering var alder på bygningen.

Listeførte kyrkjer –

Alle kyrkjer bygde mellom 1650-1850er listeførte. Ei rekkje kyrkjer bygd etter 1850 er òg listeførte. Listeførte kyrkjer skal handsamast i høve til det såkalla kyrkjerundskrivet. Riksantikvaren skal gje frå segn om endringar i eller ved kyrkja, og om istandsetjings- og vedlikehaldstiltak.

KORLEIS TEK ME VARE VARE PÅ KULTURMINNA VÅRE ?

Verkemidla me kan ta i bruk for å ta vare på kulturminna kan gjerne delast opp i fire kategoriar:

a) lovverk, b) stortingsmeldingar og planverk, c) økonomiske støtteordningar og d) formidling og tilrettelegging.

2. LOVER, PLANVERK OG STØTTEORDNINGAR

2.1 Lover

Følgjande lover er styrande for kulturminne: LOV 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner (kulturminneloven)

LOV 2007-06-29 nr 89: Lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova)

LOV 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

2.2 Nasjonalt nivå

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner (Miljøverndepartement).

2.3 Regionalt nivå

Fylkesdelplan kulturminne.

2.4 Lokalt nivå

Kulturminneplan Balestrand kommune.

2.5 Økonomiske støtteordningar

Freding eller vern vil i seg sjølv berre gje avgrensa beskyttelse for det einskilde kulturminne. Det aller viktigaste er at eigar sjølv er positiv og motivert for å ta vare på kulturminnet, noko som gjerne krev både kunnskap og økonomiske ressursar. Det er difor viktig at kulturminneforvaltninga på alle nivå legg til rette for dette.

Det finns også ulike statlege tilskotsordningar som eigarar av kulturminne kan søkja på. Desse er underlagt Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet og Kulturdepartementet og vert forvalta av henholdsvis Norsk Kulturminnefond, Riksantikvaren, Fylkesmannen (FM) og Norsk Kulturråd.

Tilskotsordninga frå kulturrådet skil seg noko frå dei andre, då den opnar for å støtta prosjekt knytt til dokumentasjon og formidling i tillegg til konkret arbeid med bevaring og fysisk sikring. Fleire fylkeskommunar og kommunar har også etablert støtteordningar.

Det er også ei ny ordning, BARK-midlar (Riksantikvarens bevaringsprogram for utvalde arkeologiske kulturminne), som er øyremerka tilrettelegging og formidling av fornminne.

Kulturminne som er med i kulturminneplanen stillar sterkare med omsyn på å få midlar frå ulike tilskotsordningar. Statlege og regionale tilskot dekkjer derimot berre ein liten del av kostnadene knytt til skjøtsel, vedlikehald og restaurering, slik at ein må pårekne ein eigenandel og/eller eigeninnsats.

3. KVA HAR VORE GJORT UTE I FELTEN TIDLEGARE ?

Opp gjennom åra har det vore gjort fleire registreringar av kulturminne i Balestrand kommune, som t.d. stadnamninnsamling på 1990-talet, stadnamndatabasen til fylkesarkivet. SEFRAX-registreringar (bygg) og arkeologiske registreringar utført av fylkeskommunen og andre (Fedt) registrert i fylkeskommunale databaser og i Askeladden. Registrering av eldre hus og bygningsmiljø i Balestrand, Balestrand kommune 1983.

4. BALESTRAND SI HISTORIE, UTVIKLING OG ENDRING.

4.1 Den fyrste tida

Dei fyrste spor etter folk i Balestrandregionen finst i den eldre steinalderen. Det var veidefolk som livnærte seg av jakt og fangst langs kysten og som hadde utferder innover fjordane og i fjellområda. Dei budde i holer og hellarar og hadde primitive våpen.

I den yngre steinalderen (2500 -1500 f.Kr) fekk folket sitt utkome også frå jordbruket, dei var ikkje lengre berre veidefolk. I 2012 vart det gjort utgravingar på Bala med funn tilbake til perioden kring 2000 f.Kr.

Flint vart eit stadig vanlegare reiskapsmaterial. På Bala er det gjort fleire flintfunn, men det er nok dei fint utforma flintdolkane frå Bolstad og Nokken og øksene frå Munken, Ulvestad og Torsnes som er dei mest interessante frå denne tidsbolken. Det er også gjort funn på Kvamsøy som tyder på steinalderbuplassar.

Funn frå Målsnes, Bala og Askelund

Frå bronsealderen (1500-500f.Kr) er det gjort svært få funn i Balestrand. Ved overgangen til jernalderen vert funna rikare og fleire. Frå denne eldste perioden er mannsgravene på

Nessane og Kvamme spesielle. I Holmen er det funne eit spyd, og i Sværen stammar tre graver frå denne tida. I denne tida er det også at gardsstrukturen tek form. Dei fyrste gardane låg ofte ved sjøen, eit nes, eit berg eller ein ås. Ut frå desse kjernegardane kom det nye bruk når dei gamle vart for tronge.

Spenne øvst til v. frå Målsnes. Sverd, øks frå Askelund. Amulett frå Bala. Smedutstyr frå Askelund. Sverd frå Ulvestad.

Frå vikingtida er det rike funn på Askelund og på Bala. På Bala var det ei stor fellesgrav med restar av båt, smykke og våpen. To haugar står att i dag. Askelundfunnet kan ein i dag sjå på Universitetsmuseet i Bergen.

Frå Askelundfunnet

Etter svartedauden i 1350 manglar skriftlege kjelder fram til 1522. Alle gardar som vart rydda ved Balholm før dette årstalet hadde grense mot sjøen. Gode innmarksareal var ein føresetnad, men også sentral plassering ved hovudfjorden og skipsleia var viktig. Etter kvart føregjekk også ei nyrydding lenger nord og bort frå fjorden.

Ved reformasjonen i 1536 overtok kongen kyrkjegods og vart ein mektig jordeigar. Etter kvart selde kongen eigedomar til bønder og embetsmenn, slik at sjølveigd jord auka samstundes med at det vert fleire leiglendingar. Veksten i gardsbruk var ein medverkande årsak til den påfylgjande masseutvandringa til Amerika i andre halvdel av 1800 – talet.

Kjelde: «Kulturlandskap og kulturmarkstypar i Balestrand» Hauge, Hatling, Haugen og Lidal. Sogn og Fjordane DH.

4.2 Nyare tid med endringar

I vikingtida særskild veit vi i dag at sogningar reiste langt og vidt med skipa sine. Dei var fyrst og fremst handelsmenn. Nokre var nok også på vikingferd/plyndringsferd. I alle fall var dei godt kjende vest mot dei britiske øyane, Færøyane og etter kvart Island. Heile tida har båten vore framkomstmidlet.

Då kongen i si tid forbaud hanseatane å levere varer nord for Bergen, oppstod den store jektefarten, som henta og bringa varer bl.a. mellom Bergen og Sogn. Store jekter vart bygde i Balestrand, t.d. Esejekta på 1800 talet som var ca. 70 fot. Målsnesjekter var også kjende jekter. Sjøen knytte også bygdelaga saman.

For å nå nabobygder i nord måtte ein nytta fjell vegar, t.d. ferdslavegen over Sværaskardet, ride og kløvjeveg, som også var nytta av fehandlarar som skulle austover. Fruktdyrking tok seg opp som ei viktig næring for mange bønder. Bærdrking skaut fart i nyare tid, særleg bringebær og jordbær.

På slutten av 1800 talet starta turisttrafikken i fleire sognebygder. Til Balestrand kom tidleg

engelske turistar som bl.a. likte å utforska fjella. Hotellnæringa bygde seg opp raskt med Kvikne hotell som eit fyrårn i turistnæringa gjennom brødrene Kvigne som kom frå Lærdal. Turistnæringa førte også til nye næringar som turistkafear, souvenirproduksjon innan t.d. veving.

Hans Dahl, «jente i marka.»

Balestrand trekte og til seg kunstmålarar frå Europa, som ville måla den vakre naturen. Hans Dahl er ein av dei mest kjende. Ein nasjonalromantisk periode, der fleire av målarane bygde seg villaer i Balestrand.

Bygdelag i kommunen var Vetlefjorden, Sværefjorden, Esefjorden, Holmen, med Thue og Flesje. Kvamsøy, Nessane og Lånefjorden.

Korleis har desse periodane prega Balestrand ?

Kunstnarar bygde seg store hus og måla naturen. Nasjonalromantiske bilete frå Sogn. Kunstbygda Balestrand er etablert i nyare tid.

Kommunegrenseendringar 1963. Vik, Leikanger og Balestrand. Eitorn gjekk til Leikanger, Vangnes til Vik og Kvamsøy sokn til Balestrand.

4.3 Samferdslendringar.

Sjøen som ferdslveg fekk etter kvart konkurranse av vegar som vart bygde ut mellom bygdelaga og over kommunegrensene. Veg rundt Esefjorden etappevis frå 1880, båtruter Bergen - Sogn 1870, Gaularfjellsvegen 1938, samanbinding av lokale vegar mellom Fjordane og Holmen 1950 åra, og Nessane, Lånefjorden 1960 og 80.

Buss gjennom Skardet på Gaularfjellet

5. GRUNNGJEVING OG KRITERIE.

5.1 Kriterie for automatisk freding av kulturminne

Faste kulturminne frå før 1537 er automatisk freda etter kulturminneloven. Alle ståande byggverk med opphav frå tida fram til og med 1649 er òg automatisk freda.

5.2 Kriteria for verdivurdering av nyare tids kulturminne i Balestrand

Me kan ikkje ta vare på alle kulturminna. I kulturminneforvaltninga må me kunna grunngje kvifor nokre kulturminne er meir verdifulle enn andre. Det er naudsynt å gjera greie for dei vurderingar som ligg til grunn for prioritering og utveljing av kulturminne og kulturmiljø.

- ✓ Representativitet
- ✓ Samanheng og miljø
- ✓ Autentisitet
- ✓ Fysisk tilstand
- ✓ Arkitektonisk og kunstnarisk kvalitet
- ✓ Identitet og symbol
- ✓ Økonomi og bruk
- ✓ Økologi

Eit kulturminne eller kulturmiljø kan relaterast til fleire kriterium. Kva for kriterium det skal leggjast mest vekt på, er avhengig av dei aktuelle kulturminna eller kulturmiljøa me står ovanfor. Dei ulike kriteria kan overlappa og underbyggje kvarandre. Det kan òg leggjast større vekt på enkelte kriterium enn andre. Det er dei same kriteria som skal brukast, anten det gjeld vern, freding eller dispensasjon. Kvar for seg og saman representerer dei kunnskapsverdiar, opplevingsverdiar og bruksverdiar.

5.2.1 Kunnskapsverdiar

Representativitet

Kriteriet kan brukast på to nivå, som overordna kriterium eller som kriterium for vurdering på objektnivå. På objektnivå kan det brukast for å

samanlikna og prioritera slik at ein vel dei kulturminna som på best mogeleg måte representerer dei verdiane me ynskjer å ta vare på. På overordna nivå skal eit representativt utval av kulturminne og kulturmiljø sikrast varig vern for å kasta lys over heile historia. Utvalet må visa breidda av spor etter menneska sine liv og levemåte.

Samanheng og miljø

Kva for ein kunnskap me kan få fram, vil vera avhengig av om me vernar eit isolert enkeltobjekt eller om me klarar å ta vare på fleire element som utgjer ein større samanheng. Denne samanhengen, i tid og rom, funksjonelt og sosialt, gjev oss kunnskap ut over det eit enkeltobjekt kan.

Autentisitet

Autentisitet betyr at noko er det som det gjer seg ut for å vera. For at det skal gje mening, må autentisiteten alltid relaterast til noko, til dømes: tid, rom og/eller funksjon. Levetida til materialet er vesentleg når autentisitet skal vurderast. Som hovudregel vil det vera eit minstekrav til mengde originalmateriale i kulturminne for at det skal ha høg verneverdi. Ein bygning eller eit anna kulturminne kan vera så dårleg vedlikehalda at bevaring fører til ei så stor utskifting at autentisiteten vert svekka.

Fysisk tilstand

Det må vurderast om kulturminne eller kulturmiljøet er i ein slik fysisk tilstand at det let seg bevare. Der me har valet mellom fleire mogeleg miljø eller objekt, vil det vera naturleg å velja det som er godt vedlikehalde.

5.2.2 Opplevingsverdiar

Samanheng og miljø

Det har alltid vore eit nært samspel mellom landskap, naturressursar og det menneskeskapet miljø. Til dømes har sjø og

vassdrag vore ein lokaliseringsfaktor for busetjing, næringsverksemd og ferdsel. Gjennom planlegging er det mogeleg å oppretthalda og vidareutvikla dei historiske nøklane til forståing av karakteren av standen.

Arkitektonisk og kunstnarisk kvalitet

Opplevinga av at eit betydeleg verk har ein verdi som er særegen, uansett kva for ein samanheng det vert opplevd i. Det vert lagt vekt på form, struktur, materialval og detaljutforming. Hellemaleri fortel ikkje berre om ein tidligare forstillingsverd, men dei kan òg vera eit resultat av trongen menneske har til å skapa kunstnarlege uttrykk.

Identitet og symbol

Mange kulturminne og kulturmiljø har særlege kvalitetar som gjer at kjensle av attkjenning og tilhøyrse vert viktige for menneske. Det kan vera konkrete hendingar eller personar som er knytt til staden, eller til tradisjon eller kontinuitet i bruken av området.

5.2.3 Bruksverdi

Økonomi og bruk

Eigarar vil normalt ta vare på bygningar og anlegg som framleis har ein bruksverdi. Kostnadene vert haldne nede med jamleg bruk og vedlikehald. Dette er den enklaste og rimelegaste måten å verna på. Dersom tilstanden er god, kan økonomiske og kulturhistoriske argument byggja kvarandre opp til fordel for vern.

Økologi

Bruk av eksisterande bygningar og anlegg har langsiktige og positive effektar for miljøet. Vurderingar i dette kriteriet kan vera faktorar som miljøbelastning (energiforbruk, forureining og avfall) ved drift og vedlikehald, eller tilpassing/opprustning av eksisterande anlegg. Dette må vegast opp mot miljøbelastninga ved å riva og byggja nytt. Det vil i tillegg vera nødvendig å sjå på høve for gjenbruk av materialar ved ombygging eller riving.

5.3 Vernekategoriar

Basert på desse verdivurderingane kan kulturminne og kulturmiljø sikrast anten ved freding etter Kulturminnelova eller vern etter Plan og bygningslova.

Freda kulturminne og kulturmiljø med heimel i Kulturminnelova.

Kulturminne og kulturmiljø som er freda eller vert foreslått freda, har høg nasjonal verneverdi. Alle faste kulturminne frå før 1537 og alle ståande bygg og anlegg erklært eldre enn 1650 er automatisk freda etter Kulturminnelova. Nyare fredingsverdige bygg og anlegg kan sikrast med vedtaksfreding i samsvar med Kulturminnelova. Lova fastset ei rekkje forbod og påbod i samband med freding.

Verneverdige kulturminne/kulturmiljø – vern med heimel i Plan og bygningslova.

Verneverdige kulturminne/-miljø kan skiljast i to vernegradar/-former.

Verneverdig kulturminne og kulturmiljø som vert vurdert til å ha stor lokal/regional verneverdi bør sikrast med særskilte tiltak. Vern kan skje i samarbeid med grunneigarar og brukarar, eller ved regulering til omsynssone. For særleg verneverdige kulturminne og kulturmiljø bør det gjelda eit generelt riveforbod og endringsfråsegn.

Andre potensielle verneverdige kulturminne og kulturmiljø vil gjelda alle bygg og anlegg bygd før 1950. Dette gjeld ei stor gruppe kulturminne og kulturmiljø. Spørsmål om endring, riving og andre byggetiltak bør vurderast i kvart enkelt tilfelle av kommunen.

Slik defineres kulturminner i lov om kulturminner

(§2):

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet

i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske

hendelser, tro eller tradisjon til.

”Det er vanlig å dele kulturminner inn i to hovedkategorier,

immaterielle og materielle. Lokale tradisjoner, sagn, myter,

historier, stedsnavn, musikk og håndverkstradisjoner er eksempler

på immaterielle kulturminner. Materielle kulturminner deles igjen

inn i faste kulturminner, som for eksempel bygninger, gravhauger,

broer og boplasser, og gjenstander”.

6. FREDA BYGNINGAR.

Oversikt.

I dag er det tre freda bygningar i Balestrand. Kvamsøy kyrkje (1280), Askelund futegard (1700), og Heimdalsstrand (1910).

Askelund futegard 1700

Kvamsøy kyrkje 1280

Heimdalsstrand 1910

7. BYGNINGSMILJØET I BALESTRAND

Bygningssmiljøet i Balestrand kommune er mangearta og viser eit mangfald i både funksjon og arkitektur. Mest synleg er nok bygningssmiljøet frå slutten av 1800-talet med dei mange kunstnarvillaene langs med sjøen. «Nordens lys» tiltrekte kunstnarar frå Europa og fekk dei til å slå seg ned bl.a. i Balestrand. Andre særmerkte hus er Askelund futegard.

Andre private hus i Holmen har også særmerkt arkitektur og det har vore fleire kafèbygningar i sentrum og utetter langs stranda.

Bustadfelt i lærargata frå 1950-åra.

Den eldste bygningen er likevel **Kvamsøy stein-kyrkje frå ca. 1280**. Dei andre kyrkjene er også kulturminner med Tjugum kyrkje frå 1863 og Sæle kyrkje frå 1913.

Kvikne hotell som vart bygd frå 1877 til 1913 er eit fyrtårn i bygningssmiljøet i Balestrand. Bedehusa er kulturminner frå byrjinga av 1900-talet. Landhandelsbutikkar var det mange av frå slutten av 1800-talet i mest alle grender. Lik-eins skulehusa. I Lånefjorden er skulehuset framleis intakt, sameleis på Nessane og på Farnes.

Innan jordbruksmiljøet er det stover, løer, kvernhus smier og stølar som er verdifulle kulturminner og som dekkjer ein lang tidsperiode i Balestrand. Andrinastova i Sværefjorden er teken godt vare på av bygdekvinnelaget der. I Nessedalen (Maurvollen) er det ei tømmerløe frå 1700-talet, og til garden Bolstad er ein støl frå 1627. I Lånefjorden er det restar av båtbyggjarmiljø etter Bolstad.

Frå nyare tid kan me sjå byggjefelt i Lærargata og Øvre Sande i Holmen frå 1950-60 åra.

I presentasjonen vidare av registrerte bygningar og fornminne i Balestrand er det teke med eit stort utval av bygningar som må reknast for verdfulle kulturminne innan landbruk, gardsmiljø, bygningsmiljø elles. Det viser eit stort mangfald særleg innan bygningskulturen. Presentasjonen er gjort grendevis, og det vert vist til vedlagt kart for oversyn over grendene. Det er ei målsetjing at alle desse bygga skal bli registrert inn i kulturminnesok.no med meir omfattande opplysingar.

7.1. Bygningar i gardsmiljøet

LÅNEFJORDEN

Lånefjorden er eit bygdelag heilt vest i Balestrand kommune og strekkjer seg frå Kvist til Koldingsnes på andre sida av fjorden. Gardsbruk med stølar på fjellet pregar busetnaden som har spor tilbake til mellomalderen. Gardane er Koldingsnes, Brekke, Bolstad, Lønne og Kvist. Lånefjorden har ei lengd på 3 km og går nord-austover til Låne og inngangen til Lånedalen. Bolstad hadde båtanløp av Fylkesbåtane. Stølane i Eitredalen er av dei eldste bygningane i kommunen.

Bolstadselet frå 1627 står på stølen til Bolstad og Koldingsnes i Eiterdalen.

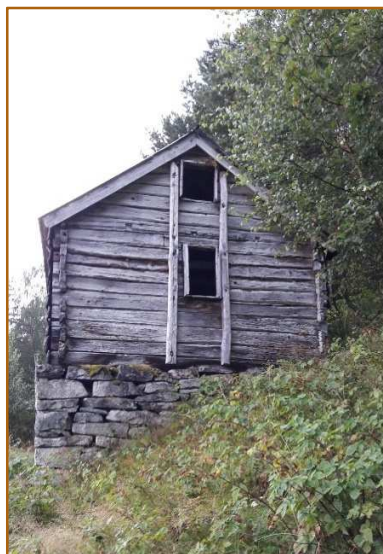
Bolstadselet Gnr 78 bnr 1.

Bolstadselet

Bolstadselet

**Skori hus og
løe Gnr 76**

Bolstadselet

**Skori husmannsplass 1850-1920
Gnr 76 Koldingsnes**

Naust Bolstadgarden med båtbygging.

Naust Bolstadgarden, Lånefjorden.

I naustet Bolstadgarden med båtbygging.

Båtbyggjarmiljøet i Lånefjorden. Lars Bolstad bygde båtar.

hadde landhandel, post og båtanløp fram til 1980 åra. Over ligg Nessadalen med gardsbruk og stølar i Norddalen, Breistølen og Hesjedalen.

Stabbur Andersgarden Gnr 82 bnr 16

Stabbur Andersgarden

NESSANE

Nessane er eit bygdelag som strekkjer seg frå Kvist og innover strondi til Tusviki. Tradisjonelt mange gardsbruk men i nyare tid også industri som utvikla seg på Nessane, der Nesseelva renn ut. Gardane er Ytre Nesse, Indre Nesse, Nokken, Ytre og Indre Tennfoss, Sagi, Tusvik. Nessane

Løe på Kleivi Gnr 82 brnr 12

Breistølen

Kleivi Gnr 82 bnr 12

Nokkaselet

Øvre Norddalselet bygd 1872 av Klaus Frikson Nesse.

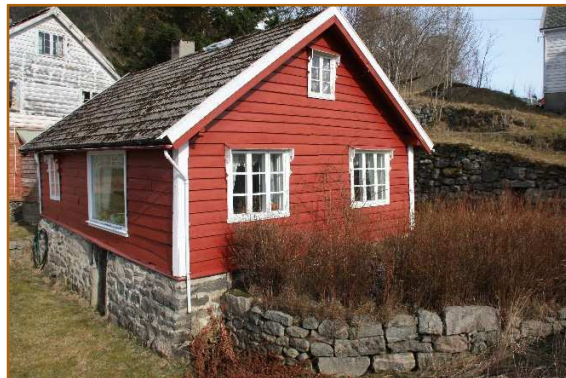
Maurvoll-løa Nessedalen 1771 Gnr 81bnr 2

Gnr bnr 81 1 Botolv garden

Gnr bnr 81 1 Botolv garden

Gnr 82 bnr 17

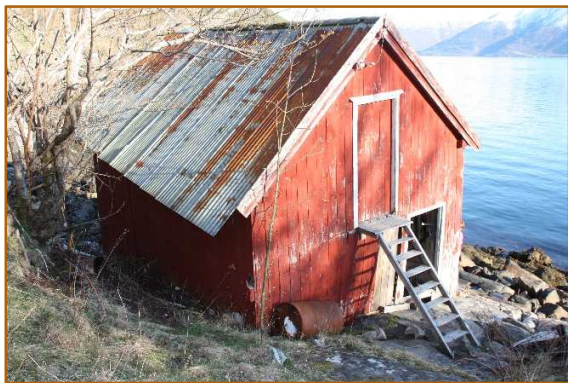
Gnr 82 bnr 21 Smia

Gnr 81 bnr 1 Botolv garden.

Eldhus Gnr 81 bnr 1 Botolv garden

Gnr 83 Naust Nokken

Gnr 83 Naust Nokken

Gnr 83 interiør naust Nokken.

TENNEFOSSEN (FOSSEN)

Tennefossen er ei særmerkt grend som ligg ca. 400 m over havet attmed elva Tenne frå Tenndalen og utan vegsamband. Det er to bruk frå 1600 talet med godt vedlikehaldne hus. Taubane fører tyngre varer frå riksvegen og opp til Tennefossen.

Ytre Tennefossen Gnr 84 bnr 1.

Løe Tennefossen frå 1929

Stabbur Indre Tennefossen Vetlefossen frå 1700 talet.

Tennefossen – stabbur ved Vetlefossen.

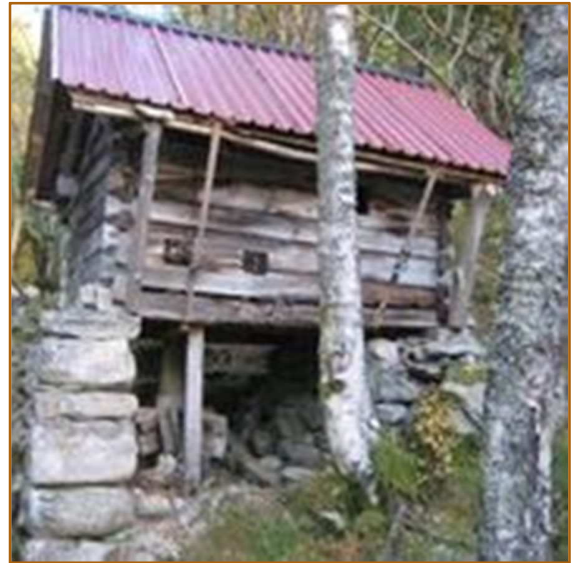
Taubane til Tennefossen

Løe og uthus Tennefossen

Utløe tømmer Tennefossen

Kvernhus for Tusvik ved Tennefosselvi

Utløe tømmer Tennefossen

LINDANE

Lindane er eit av få rekkjetun i Sogn. Ein storgard i gamalnorsk tid med bruk frå 1500-talet. Deling av garden i 1834. Etterkvart det mange bruk på Lindane. Fruktdyrking på mange av bruka.

Tennefossen

Rekkjetunet på Lindane gnr bnr 82,2,3,4.

Rekkjetunet Lindane

Naust Lindane

Lindane gnr 82 bnr 2

Naust Lindane

Lindane bnr 82

Naust Lindane

Naust Lindane

Uthuset "Sjappen"

KVAMSØY

Kvamsøy er ei grend som strekkjer seg frå Skaret til Målsnes. Gardsbruk hadde både dyrehald og frukthagar. Kvamsøy er gamal hamn for bl.a. jekter, og på øya står Kvamsøy kyrkje frå 1280. Gardane i Kvamsøy er Kvamme, Kvamsøy, Målsnes og Engum. Lenger inne ligg Hanevik og Stokkebø.

Våningshus del av klyngetun Kvamme

Uthuset "Sjappen" Kvamme Gnr 90 bruk 4

Våningshus del av klyngetun Kvamme

Hovudhus Gnr 90 bruk 4 Kvamme

Kvernhus Flesje resstaurert i nyare tid.

Hovudhus Gnr 90 bruk 4 Kvamme

Kvernhus Flesje

FLESJE

Flesje gard. Futegard frå 1692. Poststad til 1856 og stoppestad for båtrote.

Kvernhus Flesje

Kvernhus Flesje, restaurert interiør.

Våningshus Gnr 3 bruk nr 1 Thue

TUE

Tuegrenda har fleire gardsbruk med dyrehald, bær og fruktdyrking.

Våningshus Thue

Våningshus Gnr 3 brnr 1 Thue. Sveitserstil med innslag av empire

BRUHJELL

Bruhjell Våningshus bruk nr 2

SKÅSHEIM

Skåsheim er ein gamal gard som vart skriva «Skiåsinn» i 1522. Krungods til 1600. Mange eigarar fram til 1748 då garden kom på «bondehender» ved Anders A Tjugum.

Skåsheim gnr 5 bnr 1

Skåsheim bustadhus oppside

Bustadhus mot vest

Skåsheim kårhus

Skåsheim stabbur

Skåsheim eldhus

Skåsheim kornturke

Skåsheim kvernhus

ESEFJORDEN

Esefjorden er ein 4 km lang fjord, med gardar og bustadhus på begge sider. Desse er Indre Ese (fleire bruk), Ytre Ese, (fleire bruk) Hjelseng, Kvalheim, Skrenes, Grøneng, Gjerde og Tjugum, Lunde og Lundsvik. Frukt og bær dyrking sidan 1950 åra samt dyrehald med stølar i Esebotnen, Esedalen, Gulleplet, Galdane og Langedalen.

Arbeidsstova Grøneng Gnr 17 bnr 1

Stabbur Grøneng

TJUGUM

Kornturke Tjugum Gnr 19 bnr 4

LUNDSVIK

Lundsvik var det gamle kommunesenteret i Balestrand med handelsstad frå 1862 til 1913. I Lundsvik var og bankhuset som vart flytt til Holmen

Sjøbu i Lundsvik Gnr 19 bnr,2

Farnes, Dale, Sværen, Torsnes og Vetlefjorden.

Desse bygdelaga som me i dag gjerne kallar Fjordane strekkjer seg frå Dragsvik til Mel i nord og Menes i aust. Gardsdrift er hovudnæring med mjølk, kjøt og bærproduksjon. Tidlegare landhandel på Ulvestad og Farnes. Båtanløp var det av Fylkesbåtane på same stader samt på Menes. Møbelindustri på Grønlund til 2000-talet. Sandtak på Dale.

FARNES

Gardane er Ytre Farnes med 3 bruk, Indre Farnes med 2 bruk samt tomter til skulehus, ungdomslag, landhandel og postkontor.

Naust Gnr 22 bnr 1 Frå 1800-talet.

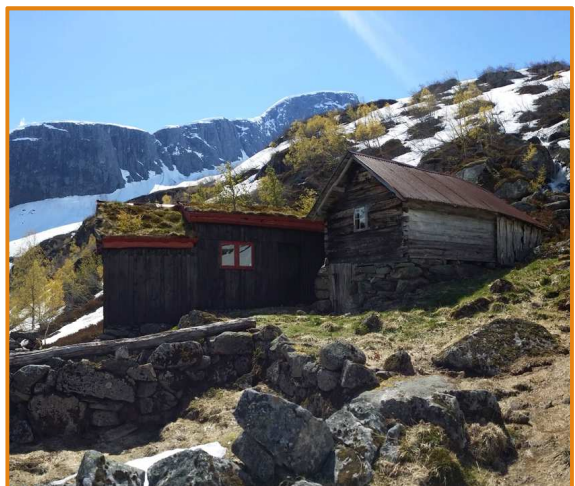
Naust Gnr 22 bnr 1 frå 1800-talet.

DALE

Grenda har 3 gardsbruk og fleire bustadtomter. Her er dokumentert gardsbruk gnr 24 bnr 2 som har bygningar frå 1000 m.o.h og ned til fjorden. Vidare er Andrinastova eit særmerkt bygg i grenda, og som er godt teke vare på.

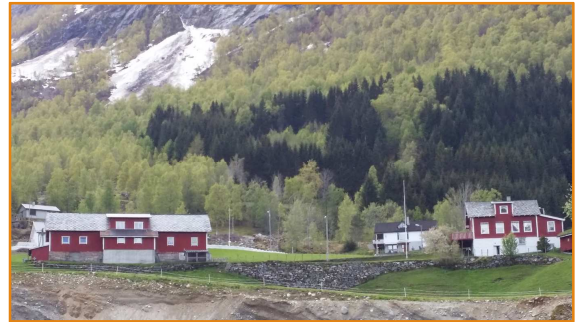
Erlingbu Gnr 24 bnr 2
Ei rypehytte i stein og trevirke oppe på 1000m høgde ved Dalsdalsvatni, sett opp i 1930 åra og som eigar i seinare tid har restaurert.

Påfunn Gnr 24 bnr 2
Fjellstøl på 600 m.o.h. I bruk fram til 60-talet. No i bruk i samband med sauesank og jakt

Heimastøl Gnr 24 bnr 2
Selet i Dalsdalen ca 200 m.o.h. Bygd i hogge tømmer. Kledt med villmarkspanel i seinare tid.

Gardstun Gnr 24 bnr 2
Både hus og driftsbygning på garden er frå 1910.

Høyløe Gnr 24 bnr 2
Høyløe på heimastølen i Dalsdalen.

Eldhus Gnr 24 bnr 2
Eldhuset ligg i gardstunet.

Rekkjetun på Dale med tre gardsbruk.

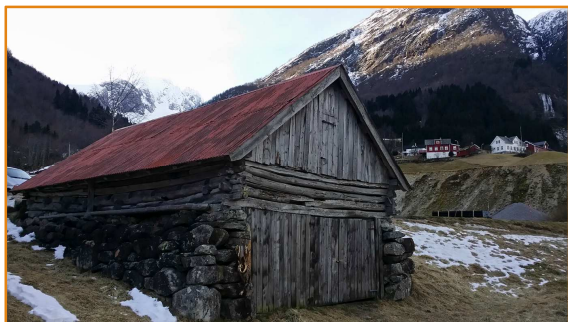
Kvernhuset Gnr 24 bnr 2
Kvernhuset ligg utsett til og burde vore flytta.

Kvernhuset Gnr 24 bnr 2
Kvernhuset er i bra stand inni.

Andrinastova som lenge stod i Måren.

Naust Gnr 24 bnr 2
Naustet på garden er også gamalt, truleg frå 1800-talet.

Andrinastova sett frå riksvegen

Andrinastova sett frå sjøen

Sværefjorden bygdekvinnelag tok tidleg ansvar for Andrinastova, og er den store stolheita til laget.

Dei restaurerte Andrinastova og mottok Balestrand kommune sin Bygningsmiljøpris for 1997 for dette arbeidet.

SVÆREN

Grenda som ligg frå bruk nr. 5 til Bjarne Farnes som hadde sagbruk, til bruk nr. 6 øvst i Sværadalen og har 7 bruk. Stølar i Risbotn. Over Sværaskardet gjekk den gamle ferdselsvegen til Sunnfjord. Gravhaug frå jernalder på bruk nr.1 og 2.

Løe Sværen Gnr 25 bnr 2

Eldhus Sværen Gnr 25 bnr 1

Eldhus Sværen Gnr 25 bnr 1

Eldhus Sværen 25/1 med spor av tjørekross i dør. Døra har truleg stått i ein fjøs. Å setja kross på døra for vern av husdyr var ein tradisjon frå middelalder heilt 1800-talet.

TORSNES

Grenda som strekkjer seg frå Grønlund nærast Sværefjorden til Bjørketun på Vetlefjordsida har 5 bruk og nokre bustadtomter. Bustadspor frå steinalder på bruk nr 4. Torsnessgardane har støl på Gaularfjellet. (Torsnestølen)

Naust Torsnes

Naust Torsnes

Båtbyggarmiljøet på Torsnes.

Ola E. Thorsnes bygde første båten, «Thorsnes 1» i 1916/17, ein 60 fot motorkuttar. Båten vart bl.a. brukt av Riiser Larsen til Antarktis i 1929 og for å nå Franz Josefsland i 1931. Deretter vart ein leker byggt i 1917 og ein ny motorkuttar i 1918.

I 1933 vart siste båten byggt på Thorsnes. Det var ein 70 fot motorkuttar som gjekk på fraktesfart og sildeføring, bl.a. i Nordland og Finnmark. Frå 1938 gjekk «Thorsnes» som ferje mellom Ulvestad og Grinde på Leikanger.

Båtbygging på Thorsnes

Kornturke Torsnes

Kornturke Torsnes

Kornturke Torsnes

Hovudhus på bruk 26.1 Torsnes

Løe Runningen Torsnes

Hovudhus bruk br 26.1 Torsnes

Gardfjøs Torsnes

VETLEFJORDEN

Vetlefjorden er jordbruksbygda med gardane Ulvestad, Eiken, Øygarden, Feten, Meland, Flatheim, Rendedal, Langeteig og Mel.

8 Bustadhus på Ulvestad. Stølar på Langehaugen, Bordalen, Gottopp, Grøndalen, Eikjadalen og Nystølen.

Løe Feten Gnr 33 bnr 1

Løe Feten

Løe Feten

Løe Feten

Løe Mel Gnr 28 bnr 2 Bygd 1936

Løe Mel Gnr 28 bnr 2 Bygd 1936

Våningshus Mel Gnr 28 bnr 2 Flytt frå andre sida av elvi i 1901.

Våningshus Mel Gnr 28 bnr 2

MENES

Menes har bruk frå 1667 og har 9 registrerte bruk/eigedomar.

Utløe med fjøs Menes

7.2. Kunstnarvillaer, futegardar og andre bustadhus i Holmen.

Holmen er kommunesenteret som har utvikla seg frå 1850 då det vart bygd kai som Fylkesbåtane tok i bruk frå 1856. Hotell og pensjonat vart bygd i tida 1870 – 1900. Kunstnarar bygde seg hus og busette seg i bygda. Dette førte til eit stort mangfald i bygningsstilar med hus i drakestil, sveitserstil, jugend, empire og klassisme.

Gnr.brnr:6/14 Majorstuen Bygd 1915.
Klassisme/Jugendstil Arkitekt: frå Bergen

Villa Lorna bygd ca 1915

Gbnr 6/1 Gamleheimen, bygd 1920.
Arkitekt H.Halding. Empirestil, inspirert av Bergensarkitekturen.

Gbnr 6/3: Villa Lorna Bygd ca 1915.
Påbygd i seinare tid. Sein sveitsarstil med uvanlege detaljar i norsk drage og sveitsarstil.
Eit spesielt trekk er tårnet på huset.

6/1 Gamleheimen

Gbnr 6/16: Villa Granly bygd 1908-13.
Arkitekt Henrik L. Halding. Jugendstil og klassisme.

Gbnr 6/17 Hus i sveitserstil.

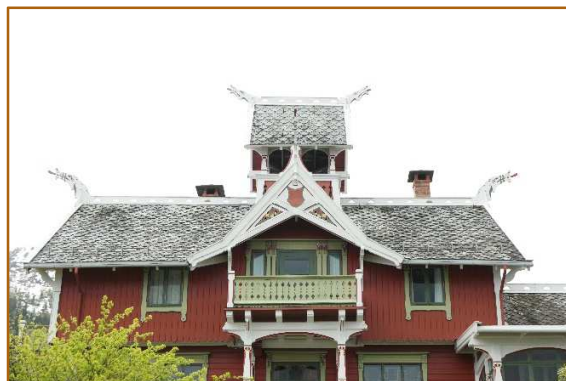
Gnr 6/4 Sande

Gn/bnr 6/11 Villa Strandheim Hans Dahl 1891

Gnr 6/4 Sande

Villa Hans Dahl

6/4 Mindre våningshus med veranda

Villa Hans Dahl

Gr.brn 6/11 Villa Hans Dahl. Bygd 1891.Dragestil. Arkitekt: K.Norum,Trondheim.

Dahlvillaen

Dahlvillaen

Gbnr 6/12 Mindre rektangulært hus i dragestil, bygd 1910. Hørde tidlegare til Dahlvillaen.

Dahlvillaen med ateliervindauge

Gbnr7/1 Lille Askelund. Bygd 1910. Arkitekt H. Halding. Klassisk stil med paviljongform.

Gnr 4/5 Angellhuset (Olav/Inger Sjøthun)

Gbnr 7/1 «Lille Askelund»

Gbnr 7/7 Askelund. Freda embetsmanns /fute-gård frå midten av 1700-talet. Bergens-arkitekturen. Påbygd 1900.

Gnr 7/1 «Lille Askelund»

Gnr 7/7 Askelund

Stabburet på Askelund

**Gbnr 7/3-5 Villa Balderslund.
Bygd 1908. Ukjend arkitekt. Sein dragestil.**

Gnr 7/7 Askelund mot sjøen.

Gbnr 7/5 Villa Balderslund

Villa Balderslund

Villa Normann gnr 9/4

Gbnr 9/3 Sjøtun Sveitserstil bygd 1903

Gbnr. 9/4 Villa Normann
Bygd 1890 av Adelsteen Norman.
Det eldste av villahusa i Balestrand. Arkitekt
Karl Norum. Korsforma med saltak. Dragestil.

Gbnr. 9/3 Sjøtun

Villa Normann.

Gbnr 10/29 Ålen/Myhrehuset
«Ålenhuset», seinare «Myhrehuset» bygd i
1930 åra. Jugendstil.

Ålen/Myhreuset

9/33 Villa Nordlandsheim

Gbnr 9/8 Sveitserhus i 2 etasjar, bygd 1911.

Villa Nordlandsheim

Sveitserhus i 2 etasjar.

**Gbnr 9/33 Villa Nordlandsheimen
Bygd 1905-06. Ferdighus frå Trondheim.
Sein dragestil.**

**Gbnr. 10/1 Hittunhuset. Jugendstil.
Våningshuset på Balagarden.**

**Gbnr. 10/7 Landmarkhuset, gamle hovudtunet
på Bale som var kloster/kyrkjegods på 1600-
talet. Våningshus fra ca 1750. Klassisme.
Futen Landmark fra 1857. Påbygd flere
gonger etter 1900.**

Gbnr. 10/7 Landmarkhuset

Landmarkhuset

**Gbnr. 10/75 Villa Solheim 1909
Arkitekt: J. Johannesen. Klassisme/jugendstil.**

Villa Solheim

**Sverdruphuset (Thygesen) 10/27 bygd 1830.
Empirestil frå 1830, delvis ombygd til sveitserstil.**

Villa Solheim

Sverdruphuset

**Gbnr 10/76 Høivikhuset. Bygd 1910.
Sveitserstil/dragestil.**

Sverdruphuset

Sverdruphuset.

Løe på Åmundplassen

Gbnr. 10/40 Åmundplassen
Våningshus frå 1800 talet ombygd i 1894 av Hans Sande. Mons Bale 1909. Magne Bale 1974.

Løe Åmundplassen

Åmundplassen.

Gbnr 10/41 Opprinneleg strandsitjarstad (Balakarten) under Bale. Bygd i Sveitserstil. Restaurert i 2014.

Stabbur Vellene

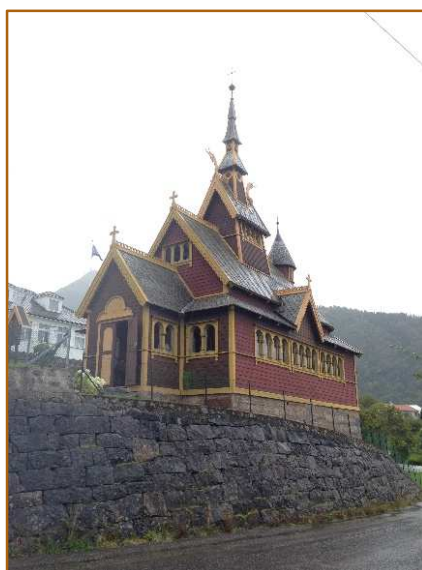
Gbnr 10/2 Midtnes pensjonat.
Jugendstil og klassisme.

Gbnr 9/5 Balestrand pensjonat.
Hovudbygning i jugendstil med visse klassiske trekk.

Gbnr 10/91 Hus i klassisme og jugendstil

Gbnr 10/57
St.Olaf church
bygd i 1897 av
Margareth
Kvikne.
Stavkyrkjestil.

Gbnr 10/13 Fargarstova.
Forenkla seinempirestil. Bygd ca. 1850.

Gbnr 10/90 Tietzhuset. Bygd i 1924? av fotograf Tietz. Jugend og klassisme.

Gbnr 10/13 Shiertzhuset. Delvis sveitserstil, 1885, men truleg eldre.

Gbnr 10/16 Hus i sveitserstil bygd i 1902 av Ingebrigt Ulvestad, skreddar.

Gbnr. 10/97 Hus i jugendstil bygd av Hans Lunde i 1930.

**Gbnr 10/22 Knoffhuset
Bygd ca. 1850. sein empirestil**

Knoffhuset.

**Gbnr 10/68 O. Thue butikk og bustadhus.
Bygd i sveitserstil.**

Gbnr.10/14 Munkastova bygd tidleg 1800 av Ola Ambjørnsen. Kjend motiv for målarar i mange år. Tycho Jæger var den fyrste i 1852

Gbnr 10/158 Nyare empirestil.

Munkastova

Pastor-Normannhuset på Strondi – Heimdalsstand.

Huset er freda etter Kulturminnelova ut i frå sin særskilde byggestil, autentisitet og ikkje minst huset sin sentrale plass som kunstnarbustad. Huset dokumenter på ein god måte den særmerkte historia Balestrand.

Gbnr. 10/81 Normannhuset. Bygd i 1910 av Emma og Willi Pastor. Huset var teikna av Emma Normann som og var kunstmålar. Drage stil med utskjæringar av Ivar Høivik.

Normannhuset.

7.3 Hotell og pensjonat.

Balestrand har i norsk målestokk ein lang reiselivstradisjon. Frå slutten av 1800-talet blei det bygd mange hotell og pensjonat i Balestrand og dette vart ein viktig del av næring slivet – og ein viktig del av bygningsmiljøet.

Etter kvart som behov, krav endra seg vart dei fleste av desse bygga påbygd og ombygd. Nye byggjestilar og byggemetodar vart kombinert med det gamle, og mange av bygga framstår i dag som samansette bygg ofte med høgst ulike byggestilar.

Midtnes pensjonat, hovudhus frå 1912, utbygd til pensjonat 1936.

Gbnr 10/22 Kvikne hotell.
Bygd frå 1877 (A.Korsvold) til 1913 (Jon Hove).
Rik sveitserstil.

Midtnes pensjonat

Balestrand hotell. Jugendstil, klassiske trekk

Gbnr 10/21 Kringsjø hotel.
Sveitserstil/Jugend. Etablert 1932.

Dragsvik hotell frå 1953.

**Bøyum pensjonat.(Kvammen hotell)
Sveitserstil med tilbygg. Bygd 1912.**

**Gbnr 33/6 Ulvestad
Strand pensjonat Ulvestad frå 1938.**

**Vetlefjord ungdomsherberge Ulvestad 1950
åra-63. Bygd 1903. Tidlegare telefonstasjon og
butikk i kjellaren fram til 1926.**

7.4 Butikkar, landhandlar og kafear.

Vetlefjord gjestgiveri Ulvestad frå 1938

Eitungjerde kolonial frå 1936.

Offerdal butikkk Holmen. Svakt jugendprega. Bygd 1920.

Kviknebui krambu. Nyklassisme. Bygd 1920.

O.H.Thue i Holmen Landhandel 1914-1982.

Ulvestad landhandel 33/23 Handel frå 1880 (gamlehuset) frå 1926 i «nyebutikken» til 1991 Postopneri til 1983. Dampskipsekspedisjon frå 1889 til 1968.

Farnes landhandel frå 1902 – 2010.

7.5 Kyrkjer og bedehus

**Kvamsøy kyrkje 1280.
Automatisk freda etter Kulturminneloven**

Sæle kyrkje 1913

Bedehuset Betel bygd 1919.

**Tjugum kyrkje 1863.
Kyrkjestad frå 1300-talet.**

Bedehuset i Vetlefjorden. Bygd 1938.

7.6. Ungdomshus

Kvamsøy ungdomshus. Bygd 1928.

Nesse ungdomshus Valhall. Bygd 1911.

Farnes ungdomshus, Norrøna. Bygd 1933.

Farnes skule bygd 1889.

Lånefjord skule bygd 1892.

Lånefjord skule

7.8 MÅLSETJING BYGNINGAR

Stimulere og bidra til at bygga i kulturminneplanen vert teke vare på slik at viktige bygningsmiljø i Balestrand i framtida også vert ein del av vår identitet og kulturarv.

I samband med byggesakshandsaming skal alle bygg i SEFRAK-registeret (bygg før år 1900) vurderast nøye med omsyn på verdi som kulturminne.

7.9 HANDLINGSPLAN - TILTAK

- Gje eigarar god rettleiing i vedlikehald og restaurering. Vise til fagkompetanse hjå kulturminnemyndigheiter og private handtverkarar.
- Registrere bygningar i kulturminneplanen inn på «Kulturminnesøk»
- Registrere og evaluere bygningar frå 1900 til 1950
- Ha oversikt over og informera eigarar om eksterne støtteordningar og bidra i søknadsprosessar.
- Nytte kulturminneplanen som grunnlag for vurdering av konkrete byggesøknader.
- Vurdere regulering av spesielt verneverdige bygningar i samband med arealplanlegging. Vurdere omsynssoner/verneføremål ved rullering av kommuneplan og utarbeiding av reguleringsplanar.
- Gjennomføre ny evaluering av SEFRAK bygg før 1900.
- Arbeida for at verneverdige bygningar har eit vedlikehaldsprogram.

8. FORNMINNE I BALESTRAND

Dei fyrste spor etter menneske i Balestrandregionen finn ein i eldre steinalder (fram til 2500 f.Kr). Over Dragsvik finn me ein buplass som er datert til ca. 6000 f.Kr. På Bala er det nyleg utgrave buplassar frå ca. 2000 f. Kr.

Dette var veidefolk som livnærte seg av jakt og fangst langs kysten og som hadde utferder innover i fjordane og i fjellområda. Dei budde i holer og hellarar og hadde primitive reiskapar. Det er funne to økser, truleg offergåver, på Tjugum frå denne perioden. Også på Bale og i Ese og på Torsnes er det gjort liknande funn.

Tidsakse

Eldre steinalder: 10000 - 4000 f. Kr

Yngre steinalder: 4000 - 1800 f. Kr

Eldre bronsealder: 1800 - 1000 f. Kr

Yngre bronsealder: 1000 - 500 f. Kr

Eldre jernalder: 500 f. Kr - 570 (Folkevandringstid 400-570)

Yngre jernalder: 500 - 1000 (Vikingtid 800-1050)

Tidleg middelalder: 1050 - 1150

Høgmiddelalder: 1150 - 1350

Seinmiddelalderen: 1350 - 1537

Nyere tid: Tida etter reformasjonen fram til i dag.

Balestrand er rik på fornminne. Busetnader og gravminne er registrerte og kan finnast i Kulturminnesok.no.

På Bala har me Belehaugane som er godt kjende og er ein del av Balestrand sin identitet. Bala har vore eit betydeleg gardssamfunn med opp til 7 gravhaugar frå eldre jernalder og jernalder. Vart utgravne i 1827, og funna i desse gravene er no på museum i Bergen.

Arkeologisk utgraving på Bala i 2012 viser busetjing som er ca. 4000 år gamal. Det kan og nemnast litteratur og sagnforteljingar om Kong Bele og Fritjov den frøkne i samband med Bala. (Immaterielt)

Gravminne andre stader er på Målsnes 6 gravminne frå jernalder-bronsealder, Dragsvik 5 gravminne frå jernalder-bronsealder, Tjugum 1 busetjing frå steinalder og 1 gravminne jernalder-bronsealder, Sværafjorden 2 gravminne frå jernalder, Torsnes 1 busetjing frå steinalder, Meland 1 busetjingsområde frå steinalder, Nessane 2 gravminne og 1 gravfelt frå bronsealder-jernalder, Sæle 3 gravminne frå jernalder-bronsealder, Linde 3 gravminne frå jernalder-bronsealder, Saganaset (nedanfor Skaret) 3 gravminne frå jernalder-bronsealder, Dannaneset 3 gravminne jernalder-bronsealder, Kvamsøy 8 gravminne frå jernalder-bronsealder, Holmen 1 busetjingsområde frå eldre jernalder og Askelund med funn av våpen og reiskap. Til saman 46 gravminne og busetjingar frå steinalder, jernalder og bronsealder på strekninga Nessane – Vetlefjorden.

Lunde har ingen fortidsminne, men namnet Lunde peikar på ein stad knytt til offerstad (ein Lund) Det bør kanskje lagast ein «visningsstad» for fortidsminner i Balestrand?

Forvaltningsansvaret for fornminner i Sogn og Fjordane.

Kulturminne som er eldre enn 1537 er automatisk freda kulturminne. Sogn og Fjordane fylkeskommune er regional kulturminnemyndigheit og har mellom anna ansvaret med å gjennomføre kulturminne-registreringar i samband med reguleringsplanar eller tiltak.

Universitetsmuseet i Bergen utfører eventuelle arkeologiske utgravingar og har forvaltningsansvar for automatisk freda gjenstandar. Sjøfartsmuseet i Bergen har forvaltningsansvaret for automatisk freda kulturminne som ligg under vatn, eller skip og last til skip som er eldre enn 100 år.

Riksantikvaren, som er eit direktorat under Miljøverndepartementet, er nasjonal kulturminnemyndigheit og avgjer om automatisk freda kulturminne kan frigjevast frå lov om kulturminne eller ikkje.

Kommunen har likevel eit særskilt ansvar for lokale og nyare tids kulturminne. Kommunen skal sjå til at dei lokale kulturminna og dei automatisk freda kulturminna blir tatt omsyn til i samband med kommunal planlegging. Kommunen skal bidra til utvikling og formidling av kulturminne lokalt.

Alle innbyggjarar har også eit ansvar. Det er viktig å ta omsyn ved ferdsel i fornminne-område. Dersom det vert oppdaga skade eller hærverk på eller ved fornminna er det viktig å kontakte kulturavdelinga i fylkeskommunen.

Vert det gjort funn som kan tenkjast å vera eit fornminne er det plikt om varsling til same myndigheit.

PRIORITERTE FORNMINNE I BALESTRAND

I kulturminneplanen er det vald ut fire stader med tydelege fornminne:

1. Gravhaugar ved Dragsvik og Veganeset
2. Gravhaug i Sværen.
3. Gravhaugane på Bala.
4. Gravhaugar på Målsnes.

Desse fornminna viser spor etter folka som budde på desse stadene frå jernalder/bronsealder (Målsnes 1000-500 f.Kr.) Eldre jernalder (Bala 500 f.kr.-500) og jernalder, bronsealder (Dragsvik 1000-500 f.Kr.)

8.1 Dragsvik og Veganeset

Røysa **fk. nr. 5/1** er bygd i 12-13 m tverrmål og 2 m høgd rundt ein liten knaus som ligg berr i midten. Røysa er mosegrodd. Midt i røysa står eit skilt festa med tre jernrøyr bora ned i knausen. Tett bak skiltet er det lagt opp ein låg, 3-4 m lang mur av stein frå røysa.

35 m vest nordvest for fk. nr. 5/1 ligg ei nyregistrert røys. Ho er 6-8 m i tverrmål, 0,5 - 1,5 m høg, høgast mot vest der ho ligg på berg. Bygd av tørr, kantrunda stein. Sterkt gras- og mosegrodd med lauvtre på røysa og barskog rundt. Røysa ligg 5-6 m NV for vegen ned til ferjeleiet.

Vest nordvest for den nyregistrerte røysa, kant i kant med denne og tett ved vegen, ligg ei tredje røys, 5-6 m i tverrmål og 3/4 m høg. Ho er bygd av kantrunda stein, men er sterkt overgrodd av mose og lyng. Blandingsskog veks rundt røysa.

Gravhaug Dragsvik fk. nr. 5/1

Røysa **fk. nr. 5/2** er omlag 9 m i tverrmål og 1/2 - 3/4 m høg. Ho er jamt sirkelforma med unnatak av den søraustlege delen, der ho går litt lenger utover. Mot O er røysa avgrensa mot ein ca. 1 m høg avsats i lendet, truleg av blokker. Røysa er bygd av 20-30 cm store steinar/blokker.

Nyregistrert røys ligg 5 m SV for fk. nr. 5/2. Ho er på det næraste rund, bygd av stein på 20-40 cm storleik. Mykje tilgrodd av mose og grastorv, men steinane er likevel lett synlege under vegetasjonsdekket. Tverrmål 8 m, høgde frå 1/2 til 3/4 m. Røysa synest urørd.

Kant i kant med den nyregistrerte røysa mot vest nordvest ligg ei langstrekt steindyngje, ca. 6 m lang. Dette kan vera restar av ei tredje røys, men det er og mogleg at denne og den nyregistrerte er ei langrøys som har vorte avskore. Samla lengd er då ca. 15 m.

Gravhaug Veganeset, fk. nr. 5/2

8.2 Sværen

Haugen er bygd av stein. Dekt med torv og noko gras. Har hatt fotkjede - ein del att. Haugen er avskoren i SV av dyrking og med eit krater inn til midten frå SV. Ei bjørk veks innpå haugen i N-del. Haugen er i tverrmål 14-15 m og ca. 2,5 m høg.

Gravhaug Sværen.

8.3 Bala

Dei to gravhaugane vert kalla Belehaugane. Samlinga har ei utstrekning på ca. 50 m x 20 m, orientert NNV-SSO. Haugen **fk. nr. 1/1** var opphavelg den største av haugane, men var mykje utjamna før han i 1886 vart oppattbygd til 18 m i tvn. og 2 m høg. Haugen er no grasgrodd og Belestøtta står på toppen.

Haugen **fk. nr. 1/2** ligg tett N for 1 med ei diger bjørk på. Haugen var i si tid mykje utjamna, men vart oppattbygd i 1886 til 16 m i tvn. og 2 m høg. På haugen vart det sett ein bautastein, som i 1886 kom frå Flesje, men opphavelg skal ha stått på Bale.

Gravhaugar Bala

8.4 Målsnes

Samlinga inneheld følgjande haugar og røyser.

Fk. nr. 1/1, som vert kalla Målhaugen, ligg omlag 75 m frå stranda på enden av eit ra. Han er bygd av grus slik at der er eit stort søkk ovanfor (NV). Haugen er 30 m i tverrmål og 4 m høg. Der er eit djupt innhogg frå nordaust.

Fk. nr. 1/3 var tidlegare ein langhaug som målte 30 x 5 m OSO-VNV. Det står no att ein bit på omlag 4 m i lengderetninga på kanten av grustaket. Breidda er som før 5 m. Avstanden frå hus med sprengstoff nedst i grustaket til nedre kant av haugen der han skjer grustaket, er 8 m.

Fk. nr. 1/4 ligg på ei smal hylle 8 m øst for fk. nr. 1/3. Avstanden frå vestre spiss til huset med sprengstoffet vart ved registreringa målt til 8 m. Haugen er 35 x 6 m NO-SV, 1,5 m høg. Omlag 17 m frå vestre spiss er der eit omlag 3 m langt (i lengderetninga) søkk i haugen, og 24 m frå vestre spiss skjer eit søkk haugen i to delar.

Haugen **fk. nr. 1/7** som ligg langs med og 3 m S for 1/4, er 17 x 6 m NO-SV og 1 m høg. Det er eit djupt søkk mellom haugane. Den austre spissen av haugen ligg 19,5 m frå austre spiss av fk. 1/4 i SSO-leg retning.

Røysa **fk. nr. 1/5** er bygd av naken stein på ein knaus mot sjøen, 34 m ONO for austre spiss av haugen fk. nr. 1/3. Svært utkasta mot V. Røysa er 10 m i tverrmål og 1-1,4 m høg.

Røysa **fk. nr. 1/6** ligg 5 m NV for 1/5. Røysa er bygd av naken stein. Ho er 5 x 3 m vid og 0,5 m høg. Ho ligg i utkanten av dyrka mark og noko rydningsstein er tvillaust kasta på. Kor vidt ho i sin heilskap er ei rydningsrøys, er vanskeleg å seia.

Gravhaug Målsnes. Målhaugen.

Fylgjande kulturminner frå oldtid og mellomalder (inntil år 1537) er freda ved lov om kulturminner av 9. juni 1978:

- Buplassar, holer, heller med spor etter folk som har halde til eller arbeidd der, hus- eller kyrkjetufter, kyrkjer, hus og byggverk av alle slag, og restar eller deler av dei, gardshaugar, gards og tunanlegg og andre bebyggningskonsentrasjonar som stapelplassar og marknadsplassar, byanlegg og liknande eller restar av dei.
- Arbeids- og verkstads plassar av alle slag som steinbrot og anna bergverksdrift, jernvinne plassar, trekol- og tjøremiler og andre spor etter håndverk og industri.
- Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegningar og jakt-, fiske- og fangstinnretningar.
- Vegfar av alle slag med eller utan brulegging av stein, tre eller anna materiale, demningar, bruer, vadestad, hamneanlegg og åreskifter, båtstøer og båtopptrekk, fergeleier og båtdrag eller restar av slike, seglsperringar, vegmerker og seglmerker.
- Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skansar, vollar, vollgraver, festningsanlegg og restar av dei og dessutan varder, veter o.l.
- Tingstader, kultplassar, varp, brønner, kjelder og andre stader som arkeologiske funn, tradisjon, tru, sagn eller skikk knytter seg til.
- Steinar og fast fjell med innskrifter eller bilete som runeinnskrifter, helleristningar og hellemalingar, skålgroper, sliperenner og anna bergskurd.
- Bautasteinar, kross og andre slike minnesmerker.
- Steinsetningar, steinlegningar o.l.
- Gravminner av eitkvart slag, enkeltvis eller samla felt, som gravhaugar, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kyrkjegarder og deira innhengningar og gravmæler av alle slag.
- Lause forminner, også kalla oldsaker 1978.

8.5 MÅLSETJING FOR FORNMINNE

God tilrettelegging og formidling av dei 4 utvalde fornminnefelt; Dragsvik/Veganeset, Sværen, Balahaugane og Målsnes.

Ivareta alle registrerte fornminne i Balestrand kommune.

8.6 HANDLINGSPLAN - TILTAK

- Lage skjøtselplan for vegetasjon for utvalde fornminne i samråd med grunneigarar og fylkeskommune.
- Lage formidlingsplan for den kulturelle spaserstokken.
- Lage brosjyrer, bilde, og tekster i plakatform til framvising i eige rom/hus.
- Påsjå at fornminne er registrert inn i arealplanar og vert teke omsyn til ved byggje- og anleggstiltak.

9. VIDARE ARBEID MED PLANEN

På sikt ynskjer ein å kunne supplere planen med bygg og fornminne som ikkje har vore registrert inn i denne omgang. Det finst framleis ein del bygningar og bygningsmiljø, og ikkje minst eldre fornminne, som kunne vore teke inn planen.

Ved vidare arbeid/rullering av planen er det aktuelt å ta med andre tema som det ikkje vart rom til å prioritere i denne omgang.

Dette kan vere t.d. gamle veganlegg, bruer og stølsvegar eller gjenstandar med ulike tema. Det kan også vere aktuelt å kartlegge immaterielle kulturminne som historiar, tradisjonar og musikk.

Det er rikeleg å ta føre seg!

Gjennomføring av planarbeidet

Desse har vore med og registrere kulturminna i Balestrand i denne planen:

Registrering av bygningar:

Aud Sande, Ingun H. Borlaug, Joakim Bang Larsen, Olga Jorddal, Anders H. Balevik, Erik Hoel, Oddrun Thorsnes, Liv Sande, Norodd Baug og Tore Brudvik.

Registrering av fornminne:

Tore Brudvik, arkeolog Birgit Tansøy.

Anrvarleg og forfattar:

Tore Brudvik.

Ein stor takk til alle!

Kjelder, litteratur:

1. LOV 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner (kulturminneloven)
2. LOV 2007-06-29 nr 89: Lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova).
3. Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner. Det kongelige miljøverndepartement.
4. Sogn og Fjordane fylkeskommune - Lokale kulturminneplanar vår kulturarv på dagsorden.
5. «Kulturlandskap og kulturmarkstypar i Balestrand» Hauge, Hatling, Haugen og Lidal. Sogn og Fjordane DH.
6. Kunsthistorikar Espen Andersson: «Registrering av eldre bygninger og forslag til verneområder i Balestrand»
7. Laberg, Lunden, Hoprekstad og Urtegård: Balestrand ættesoge I og II
8. Gjesdal kommune, kulturminneplan 2012.
9. Liv Sande, foto. Norodd Baug, foto. Else Menes, foto. Oddrun Thorsnes, foto. Erik Hoel, foto. Joakim Bang Larsen, foto. Tore Brudvik, foto.
10. Tor Sværen, Smie og gravhaug Sværen.
11. Jon Asbjørn Målsnes, gravhaug Målsnes
12. Rune Andersen, Flesje
13. Bekka Skåsheim, Skåsheim
14. Marta Kvamme, Kvamme.
15. Eivind Sande (1896 -1981)